Luminița *CHIOREAN*

ADNOTĂRI LA GRAMATICA PREPOZIȚIEI

0. DE CE GRAMATICA JONCTIVELOR ȘI CONSTRUCȚIILE CU PREPOZIȚIE?

Lucrarea constă în receptarea și interpretarea funcțională a construcțiilor cu prepoziție, reale provocări în sintaxa discursului. Spre a facilita analiza gramaticală a construcțiilor cu jonctiv, propunem o schiță a prepoziției ca relatem, având drept obiectiv sintagmica joncțională, parte distinctă de studiul părților de discurs. Prin exemplificarea discursivă la care vom recurge, natura dihotomică a prepoziției va fi o evidență, ca de pildă: flectiv sau morfem intracazual (Ac_1morfem intraacuzatival) vs. morfem extracazual (Ac_3extraacuzatival); morfem cazual vs. modalizator vs conectiv; relatem sintagmatic intra- vs interpropozițional. Construcțiile comparative constituie un paragraf aparte prin înregistrarea prioritară a relației semantico-funcționale, definită stilistic prin comparație, respectiv prin semul contextual [+comparativ]. Articolul oferă atât informații lingvistice relevante pentru structura morfosintactică a limbii române actuale, cât și soluții în analiza gramaticală a construcțiilor cu prepoziție.

1. ALGORITMI DE LUCRU; INVENTAR

1.1. Descriptori

Vom opera cu termenii actualizați în GALR 2005 (lingvistica bucureșteană[1]) și, simultan, cu terminologia folosită în bibliografia lingvistică a școlii clujene[2] și ieșene[3]. Din accepțiunile date termenului „sintaxă”[4], optăm pentru ansamblul regulilor privitoare la îmbinarea cuvintelor și relațiile dintre ele, în propoziții și fraze[5]. Din definirea tipurilor de relații sintactice[6], date de literatura lingvistică, suntem de acord cu existența nivelului sintagmic, al treilea după cele fonetic și lexical. Iar sintagma (relația împreună cu cei doi termeni ai ei) constituie „unitatea relațională,

BDD-A20602 © 2009 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 11:06:40 UTC)

minimală şi maximală a *nivelului sintagmic*" – D. D. Drașoveanu [1997, 39], opinie la care subscriu şi alţi reprezentanţi ai Şcolii lingvistice clujene: G. Gruiţă [1981], G. G. Neamţu [1989; 1999], Carmen Vlad [1994], Şt. Hazy [1997].

Notă. Pledăm pentru considerarea sintagmei ca *unitatea semantico-sintactică formată din doi termeni (morfeme, cuvinte, construcţii gramaticale, propoziţii) şi relaţia dintre ei. Or, prin natura semantică, sintagma va fi judecată prin natura ei dihotomică: va avea un plan al expresiei (forma), respectiv altul al conţinutului (sensurile: denotativ + / – conotaţii).*

Sintagmica[7], termen derivat de la sintagmă, categorie superioară propoziţiei, în sensul generos al acoperirii comunicării raportate atât la construcţia enunţului, frază / propoziţie, cât şi la sintagma propriu-zisă[8], probează, validează şi numeşte rostul relatemelor în mesaj.

Ca orice termen lingvistic, sintagma reţine printr-o natură dihotomică, exprimată în conţinut şi expresie, ipostaze inerente funcţionării mesajului, activării sensului textual, manifestare a sensului nerelaţional, activ în conţinut (sens noţional vs sens-notă[9]) şi a sensului relaţional, prezent în sintagmă [Chiorean, „Studia", 2004, 46-62]. În demersul nostru, de interes sunt sensurile relaţionale, reprezentate prin conective şi morfeme, numite *relatem* sau *gramatem*[10]. Relatemul relaţionează sintaxa cuvântului şi a enunţului, iar gramatemul relaţionează morfologia cuvântului prin particularizare categorială la nivelul paradigmei cuvântului ce aparţine nominalului sau verbalului.

1.2. **Sintagmica joncţională[11]. Generalităţi**

Indiferent de structură, că e construcţie simplă ori complexă, discursul devine funcţional datorită relaţiei sintagmatice interlexematice, care constă în solidaritatea dintre un sens relaţional şi un relatem[12]. Relaţia interlexematică este cea care oferă lectura mesajului la nivelul construcţiei sintactice. În funcţie de eficienţa acesteia, se prezintă structura de apel, care exprimă echilibrul dintre expresie şi conţinut, instituind astfel nivelul sintagmic ca entitate activă alături de celelalte niveluri ale limbii (fonetic şi lexical).

Din clasa lexico-gramaticală a adverbului selectăm categoria de adverbe cu valoare emfatică sau adverbe de modalizare emfatică, numite *modalizatori* (modalizează sau evidenţiază prin sensul relaţional o construcţie circumstanţială), deseori asociaţi cu calificativul „emfatici"[13]. Acest segment al modalizatorilor se caracterizează printr-un conţinut(sens) abstract, deseori desemantizaţi (sens scalar), semantismul lor putându-se sublinia doar în funcţie de structură, de sintagmele care-i înglobează. Modalizatorii emfatici[14] cunosc o distribuţie vastă atât la nivelul clasei adverbiale, cât şi al relatemelor (chiar şi prepoziţia). Putem argumenta varietatea combinatorie cu: substantiv (***doar*** *lucrarea*); adjectiv (***cam*** *zgâtie* / ***numai*** *zglobie*); pronume (***şi*** *noi*); numeral (***în jur de*** *treizeci*); verb (*tot* ***mai*** *vine*); adverb (***tot*** *aici*) etc., model adoptat, după cum vom vedea, de prepoziţie în grupul nominal (GN) mai cu seamă.

Prin sensul lor relaţional, modalizatorii interesează la nivelul construcţiilor circumstanţiale, deoarece le impun semantica circumstanţialului [Chiorean, „Stu-

BDD-A20602 © 2009 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 11:06:40 UTC)

dia", 3, 2004, 46-62]. E bine să ținem cont de clasificarea relatemelor în jonctiv, modalizator și conectiv, respectiv cea a gramatemelor în morfeme ale determinării și flective (cum ar fi: „pe" morfem intraacuzatival, desinențe de număr, caz, gen și persoană, sufixe gramaticale de mod și timp).

Sintagmica joncțională este generoasă ca sferă a elementelor de relație, inventarul oferind o pletoră relațională variată: jonctiv, modalizator, conectiv.

2. PREPOZIȚIA – RELATEM[15] VS GRAMATEM

Prepoziția și conjuncția reprezintă clasa relatemelor, în sensul că, alături de alte elemente lingvistice (relative pronominale, adjectivale și adverbiale), „[...] asigură desfășurarea relațiilor sintactice – condiție fundamentală a unității structurale a enunțului sintactic" [Irimia, 1997, 312]. Prin abstractizarea funcției relaționale, prepoziția se definește prin „invariabilitate morfologică și prin apartenență exclusiv la sistemul gramatical al limbii" [Irimia, 1997, 312].

2.1. Descrierea formală și semantică a jonctivului

Din perspectivă morfematică, prepozițiile se prezintă, majoritatea, ca unități monomorfematice: structuri fixe[16] – „unități cu o realizare unică în limbă" [GALR, 2005, I. 608]. Formele redate prin grafism arhaic (de tipul: *dă, di* pentru *din* etc.) și cele condiționate fonetic (de tipul: *întru, printru, dintru* etc.) nu constituie decât variante neliterare. Variantele monomorfematice sunt de origine latină (*a, asupra, ca, către, cu, de, după, fără, în, între, întru, la, lângă, până, pe, pentru, peste, spre, sub*) sau neologice (*grație, per, pro, supra, versus, via*) sau provenite din participii (*datorită, mulțumită*) [GALR, 2005, I. 608]. Neanalizabile sunt prepozițiile simple (structură monomorfematică); prepozițiile compuse sunt analizabile.

Poziția (rolul) prepoziției în morfosintaxa limbii se confirmă prin instituirea unei recțiuni proprii și prin raportul semantic realizat cu nominalul cu care realizează o anume funcție sintactică. Recțiunea prepozițională orientează înscrierea nominalului dependent în opoziții specifice pentru categorizatorul cazual, impunând cazul$_3$.

Combinând morfematica cu analiza semantică, în descrierea prepoziției obținem următoarele tipuri structurale:

• simplă vs compusă (inventar generos semnificativ pentru caz$_3$ – Ac$_3$, G$_3$, D$_3$), având drept structuri:

– Ac$_3$: *de, pe, spre, de pe lângă* ... (+ MINE) → prep. + prep / prep compusă ;

– G$_3$: *împotriva, contra, asupra, deasupra, dedesubtul* ... (+ MEA/MEU) → adv + MDH sau prep +adv + MDH;

– D$_3$: *grație, mulțumită, aidoma, conform* ... (+ MIE) → prep neol. / participiu / adv. → prep.

Cu structură deosebită sunt de asemenea inventariați compușii de tipul:

BDD-A20602 © 2009 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 11:06:40 UTC)

• restrictiv adverbial + prep, cum ar fi: *până la* din corelativele: *de la ... până la, din... până la*;

• sau compușii neanalizabili în gramaticile actuale: prep. + prep – foștii compuși sudați: *din*, *dintre, printre* etc. [GALR, 2005, I. 609].

O altă categorie de jonctiv o constituie locuțiunile prepoziționale, structuri cu unitate relațională și semantică de tipul:

– Ac_3: +/- prep + subst. / verb / adjective / adverb + prep: *de, la, cu* (+MINE);

– G_3: prep. + subst. / adv. + MDH: *-a, -ul* , *-le*[17] (+MEU/MEA).

Cu o realizare omonimă locuțiunilor adverbiale sunt locuțiunile prepoziționale construite cu clitic de dativ pronominal (dativ posesiv), construcții de tipul: *în față*-mi, *în urmă*-ne etc. sau cele de tip relativ: *cât privește* și *în ceea ce privește* (corectă: forma verbală la singular prin acord cu subiectul / relativul „ce”).

În limba română actuală, multe structuri de tipul: *în contextul, în cadrul în / pe baza* etc. sunt clișee lingvistice prepoziționale folosite abuziv în exprimare.

Din descrierea semantică a prepoziției, reținem adevărul relevant la nivelul structurilor, și anume: prepozițiile și locuțiunile prepoziționale sunt evident funcționale la nivelul categorizatorului cazual: caz_3 – aceasta este natura de flectiv cazual a prepoziției.

Prepoziția are un aspect morfologic: flectiv sau morfem al Ac_1 personal.

Exemple:

Cd: *L-am văzut **pe** Ion. L-am apărat **pe** copil.*

Atribut acuzatival: *Gelozia **pe** prieten o schimba în rău.*

Np acuzatival: *Gelozia-i era **pe** prieten.*

Eps acuzatival: *Gelozia, i-o bănuiam **pe** potențialul intelectual al prietenului, nu **pe** situația financiară.*

Observație. Calitatea de flectiv intraacuzatival (Ac_1) „personal”, „animat” a prepoziției se verifică prin algoritmul pasivizării în care flectivul dispare: *Copilul a fost apărat* față de construcțiile ce conțin complement indirect, sintactic, și „pe” flectiv extraacuzatival (Ac_3): *Mizez pe copil → Se mizează pe copil* (reflexiv-pasiv), construcții în care „pe” rămâne prezent pentru exprimarea unui extraacuzatival, „nonpersonal”, „nonanimat” corespunzător funcției sintactice de complement indirect.

Observație. Prepoziția cu rol de morfem (flectiv) este specific limbilor analitice. Prin urmare, un studiu comparatist al structurii limbii române contemporane se pretează doar prin referire la o altă limbă analitică.

Jonctivul este relatemul care exprimă relația sintactică la nivelul unei sintagme minimale [D. D. Drașoveanu]. Coroborând acest adevăr lingvistic cu rolul te-

BDD-A20602 © 2009 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 11:06:40 UTC)

matic definitoriu în exprimarea dihotomiei: necircumstanțial vs. circumstanțial [GALR, 2005], putem conchide că prepoziția ca **jonctiv** poate influența semantica necircumstanțilă a termenului cu care formează GN în caz relațional[18]. Exemple: *Ne bazăm **pe Ion** / Ne bazăm **pe contribuția** lui Ion*[19] (Cprep) – sintagme cu „pe" relatem (Ac_3) față de: *Îl apreciem **pe Ion** /Apreciem **contribuția** lui Ion* (Cd) – sintagme cu „pe" flectiv (Ac_1).

Mai adăugăm că jonctivul presupune o dominanță semantică a structurii, având semul [+circumstanță]. Astfel, în sintagme în care avem un relatem cazual$_3$ sau un relatem al semanticii nominale, antepus verbului sau adverbului, va fi inițiată, chiar „gestionată" de jonctiv o semantică nominală: construcția sintactică cu prepoziție-jonctiv definește realul obiectiv (conținut la nivelul construcției respective). Din sintaxa transformațional-generativă[20] abordată în GALR, 2005, reținem opțiunea în delimitarea rolului tematic al elementului semantic.

Dăm ca semnificații ale rolului tematic al jonctivului următoarele construcții:

[+ locativ]: *Merg **la** bibliotecă / la tine.*

[+ instrument]: *Cântă **din** fluier / Scriu **cu** stiloul.*

[+ sociativ]: *Merg **cu** prietenul.*

[+cumulativ]: ***Pe lângă** el, au venit alții. / **Lângă** ceapă, iau și roșii.*

[+ relație]: ***De** chimie, nu-mi pasă.*

[+ parcurs]: *Am mers **de la** Iași **la** Mureș.*

[+sursă]: *Apa vine **pe** țeavă.*

[+ concesie]: ***Cu** regret, nu particip la aniversarea lui.*

[+ consecuție]: *Ne-nțelegem **de** minune.*

[+condiție]: ***Cu** muncă, doar așa ar ajunge cineva.*

[+ cauzalitate]: *A obosit **de** atâta învățătură.*

[+ finalitate]: *Se retrage **în vederea** redactării comunicării / **spre** a termina comunicarea / spre* (=în scopul) *terminarea comunicării.*

[+ temporalitate]: ***De** mâine, îl va uita. // A mers (de) săptămâni* (jonctiv negativ sau zero).

***În** această zi, va fi altul.*

Observăm că, semantic, prin jonctiv, se complinește circumstanța nominalului cu care intră în sintagmă (un nominal în caz relațional: caz$_3$). Primele concluzii asupra structurii morfologice și semantice a prepoziției le rezumăm astfel: în limbă, la nivelul discursului (intrapropozițional), prepoziția se prezintă ca flectiv (gramatem) sau ca jonctiv (relatem).

2.2. Descrierea funcțională a construcțiilor cu prepoziție

2.2.1. GN în caz relațional

GN în caz relațional (nominal precedat de prepoziție) are predispoziție funcțională, ocupând o varietate de poziții sintactice. Exemplificăm cazul Ac_3:

BDD-A20602 © 2009 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 11:06:40 UTC)

• Np: *Cartea e **de poezii**.*

• Eps (sau Avcon): *L-am apreciat **drept un răsfățat** al vieții.*

• A. prep. acuzatival: *Cartea **de citire** / **despre ei** ...*

Observație. Rar, poate lipsi regentul A prep. acuzatival: ***De astea**, am auzit!*

• A. prep. genitival: *Lupta **contra ei / bolii** ...*

• A prep. datival: *Reușita **conform planului** ...*

• Cd: *L-am avertizat **pe Dan**.* („pe" flectiv, morfem → sens „personal"→ Ac_1)

• Ci. *M-am supărat **pe Dan**.* („pe" jonctiv → prepoziție de Ac_3)

• Circumstanțial de diferite tipuri:

– Cct: *Nu a venit **de săptămâni**.* // ***La anul**, va veni la noi.* // *Vin **pe la ora** cinci.* (pe = modalizator[21])

– Ccl: *Hai **în codru**.*

– Cc cond: *Doar **cu forța** lucra.*

– Cccz: *Plânge **de foame**.*

– Ccs: *Merg **la pescuitul** în ape dulci.*

– Cccv: ***Cu regret**, și tot veni la el.*

– Cccons: *Cânta **de minune**!*

În cazul circumstanțialului de mod, există trei aspecte ale modalității:

a. propriu-zis: *Învață **cu** toată **seriozitatea**.*

b. al progresiei: *Învață **cât toți.*** („cât" = adv. cu rol de relatem: „ca")

c. comparativ: *Învață **ca celălalt**.* // *Învață mai (puțin) bine **decât celălalt.***

Dar și construcții de tipul:

d. comparativ ce înglobează o funcție sintactică distinctă (V. 3), ca de pildă: Cd: *Îl învață **ca pe** propriul **fiu**.* // Ccl: *Fură **ca-n codru**.* // Eps: *Stă **ca pe ace**.* etc. e cazul construcțiilor circumstanțiale cu GN în caz relațional, care ridică dificultate în analiza sintactică: una sau două funcții?

2.2.2. **GV precedat de prep. → semantica unui GN:**

• A verbal: *Dorința **de a reuși** ...* (semantic: „reușita" → substantivitate → un nominal) // *Merg **la pescuit.***

• Cccns: *Cântă **de neimaginat** !*

2.2.3. **G Adv. → semantica unui GN:**

• A adverbial: *Mersul **pe jos**...* (semantic: „plimbarea", „mersul josului ca loc").

BDD-A20602 © 2009 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 11:06:40 UTC)

2.2.4. **G Adj. precedat de prep. → semantica unui GN:**

• Cct / subst., Ac_3: ***De mic**, citeam romane.* // ***De mici,** citeau romane* (de = conectiv temporal; echivalent semantic: „mic" = „copil")

• Eps comparativ / adj., Ac_2": *Mașina merge **ca nouă.***

• Eps / subst., Ac_3: *Veneau **cu mic, cu mare!***

Notă. Există și construcții dificile de analizat gramatical, ca în exemplul:

• *Ne știm **de mici**.* Pentru care avem → Eps (în construcție temporală) / Adj., Ac_2"
→ Cct / subst., Ac_3 (de = conectiv temporal)

Prepoziția este obligatoriu un flectiv al cazului relațional pentru nominal (substantiv, pronume sau alt lexem devenit prin conversiune substantiv). Prepoziția este un relatem în relația de subordonare[22]. Mai mult: acest adevăr e valabil mai ales că participă la „substantivitate" prin „definirea" realității exprimate de verbul finit (infinitiv scurt sau lung, supin), respectiv de adverb (de mod, loc, timp, în general).

Dumitru Irimia observă că, în ciuda reducerii structurii prepoziției la semnificant, arhitectura enunțului (discursului) reflectă o relativă dependență de semnificantul jonctiv: mai exact,„între caracteristicile morfologice ale prepoziției și structurarea enunțului" [Irimia, *op. cit.*: 313].

Astfel, acceptăm că prepoziția are un sens „activ", semnificatul fiind obligatoriu validat prin [+ circumstanțial]. Am observat acest fapt prin descrierea funcțională a sintagmei cu prepoziție (flectiv și jonctiv) la nivelul grupului sintactic numit prin GN în caz relațional de sine stătător. Generalizăm aceeași trăsătură la nivelul aceluiași GN în caz relațional, conținut în structura de suprafață a construcției circumstanțiale de tip comparativ, opozițional sau antitetic; exceptiv (restrictiv sau limitativ); relativ; modal, temporal etc.

3. ADNOTĂRI LA ANALIZA ȘI PRACTICA GRAMATICALĂ A CONSTRUCȚIILOR DE TIP CIRCUMSTANȚIAL CU PREPOZIȚIE

• Reluăm exemplul de mai sus: *Ne știm **de mici**.*

Posibile soluții: (a) Eps (în construcție temporală) / Adj., Ac_2"

(b) Cct / subst., Ac_3 (de = conectiv temporal).

Soluția optimă de analiză gramaticală se va afla în urma raționamentelor descriptive ale construcției circumstanțiale de acest tip. De asemenea, reamintim opțiunea noastră pentru definirea sintagmei ca *unitatea semantico-sintactică formată din doi termeni și relația interlexematică. Din punct de vedere semantic, sintagma va fi judecată prin natura ei dual: expresie vs. conținut.*

BDD-A20602 © 2009 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 11:06:40 UTC)

Pentru exemplul de mai sus, propunem următoarele structuri de relevanță morfologică (echivalente ale expresiei):

a) pronume reflexiv, Ac_1 + verb, ind., prezent + ***de*** + adjectiv;

b) pronume reflexiv, Ac_1 + verb, ind., prezent + ***de*** + substantiv.

Comentariu

Descriere morfosintactică. Soluția de la punctul (a) probează clasemul adjectival pentru lexemul „mici" și, respectiv, relatemul „de", un jonctiv, ca „urmă" a structurii de adâncime: o subordonată temporală. În raport cu „de" temporal, avem analiza gramaticală: *de mici = adjectiv, Ac_2" / Eps în construcție temporală.* Ar mai putea fi și varianta de *Np în construcție temporală*. Prin urmare, ne confruntăm cu o semantică echivocă. Plauzibil ni se pare raționamentul ca prepoziția „de" să fie flectiv cazuală (Ac_3), iar adjectivul să accepte un caz_3, ceea ce contravine statului morfologic al clasemului adjectival: adjectivul se acordă în gen, număr și caz cu nominalul determinat. Prin urmare, adjectivul va fi permanent în caz_2. Este o eroare să se considere adjectivul în caz_3.

Descriere semantică și morfosintactică. În opinia noastră, punctul (b) oferă soluția optimă: *de mici = Cct / subst., Ac_3 în care avem un „de" conectiv temporal.* Acceptăm că, la nivelul structurii de suprafață din exemplul: *Ne știm de mici*, are loc o conversiune la nivelul relatemelor: prepoziția preia atribuțiile conectivului, impunând semantica temporală și sintaxa circumstanțialului de timp. În acest caz, lexemul *mici* suferă, de asemenea, o conversiune a clasemului: adjectivul devine substantiv, iar semul nu mai este [+ însușire], ci [+ vârstă → copilărie]. Lexemul devine echivalentul semantic pentru: *copii.* Adăugăm observația că semantica prepoziției complinește „câmpurile semantice descrise în plan sintactic de un circumstanțial: *spațialitate, temporalitate, cauzalitate, finalitate* etc." [Irimia, 1997, 317]. Putem vorbi de statutul morfologic de conectiv al prepoziției (asemenea rolului sintactic al conjuncției), aspect prin care „se condiționează compatibilitatea (sau continuitatea) regent – prepoziție – termen dependent".

Semantica circumstanței (*comparație, excepție, relație, temporalitate, modalitate* etc.) este dublată de o semantică încrucișată, activată de structura „prepoziție = conectiv + nominal" inserată în construcția circumstanțială.

Din descrierea formală a construcțiilor circumstanțiale ce conțin GN în caz relațional, reținem structuri reprezentative în planul expresiei:

A_1) Structuri ce includ modalizatorul comparativ ***ca*** (+/- modalizator ***decât***):

- vb. pred. tranz. + *ca* + prep. + subst. / pron.
- vb. cop. fm. neg. + *decât ca* + prep. + pron.
- vb. pred. + *ca* + prep. + subst. / adj.

A_2) Structuri diagnostice ce includ corelativele modalizatoare de comparație: ***nu ... decât:***

- vb. tranz. + adj. (grd. comp. de sup. / inf.) + *decât* + subst. / pron.

BDD-A20602 © 2009 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 11:06:40 UTC)

• adj. (comp. de sup.) + vb. pred. tranz. / intranz. + subst. + *decât* + subst. / pron.

• adj. (comp. de sup.) + vb. cop. + subst. / adj. (Np) + *decât* + subst. / pron. / adj.

Observație: Np = subst., *decât* va selecta tot un subst.:

• vb. cop. (fm. neg.) + *decât* + subst. / pron. / adj.

• vb. pred. (fm. neg.) +/- pron. pers. (Ci/Cd) + *decât* + subst. / pron. / adj.

• pron. (Ci/Cd) + vb. pred. + subst. + *decât* + subst.

A_3) Structuri diagnostice ce includ conectivul consecutiv ***de***:

• vb. pred. + *de* + adj. / subst.

B_1) Structuri diagnostice ce includ modalizatorul exceptiv sau restrictiv ***decât***:

• vb. pred. (in)tranz. + *decât* + nominal.

B_2) Structuri diagnostice ce includ modalizatorii condițional-exceptivi ***doar*** / ***numai***:

• *doar* + prep. + subst. / adj. participial + vb.

C) Structuri diagnostice ce includ conectivul temporal ***de***:

• vb. pred. + *de* + adj. / subst.

• *de* + adj. + Pn / Pv

În descrierea funcțională a construcțiilor circumstanțiale cu nominal în caz relațional (caz_3), se va ține cont de modalitatea receptării semanticii contextuale: semantica circumstanței *complinită* cu semantica structurii conținute la nivelul construcției, *o semantică încrucișată.* Astfel argumentăm dublarea descrierii funcționale de cea semantică. Din fenomenalizarea prezentă la nivelul construcției circumstanțiale cu GN în caz relațional, primează sensul și funcția sintagmei din structura de adâncime, care generează, de altfel, matricea noii structuri dominante.

Sintagma nu este o construcție fixă. Termenii pot schimba, mai ales în planul expresiei, sintagma de bază. Variabilitatea este însușirea unui termen participant la constituirea sintagmei de a accesa una (variabilitate unilaterală) sau mai multe (variabilitate bilaterală) din formele sale paradigmatice, fără să schimbe valoarea sintagmei, natura raportului pe care aceasta îl exprimă. În sintagmica particularizată prin construcția circumstanțială, variabilitatea este manifestă la nivelul conectivelor: există o variabilă semantică dublantă (corespunzătoare variabilității bilaterale), de care trebuie să ținem seama în analiza gramaticală a construcției hibride cu un cumul semantic. Propunem ca aspectul variabilității din planul sintagmic prezent la nivelul construcțiilor gramaticale complexe sau hibride semantic activate de relatem-conectiv să se numească *variabilitate relațională concomitentă*.

Când raportarea logică a celui de-al doilea termen se face la un prim termen cu orice funcție sintactică în afară de subiect, repetându-l funcțional, inclusiv mo-

BDD-A20602 © 2009 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 11:06:40 UTC)

dul de construcție, această de-a doua funcție sintactică este *în construcție comparativă*.

În exemplul: *Ți s-a-ntâmplat s-asculți mai repede de sentiment* ***decât de rațiune?*** – segmentul subliniat comportă funcția sintactică de complement obiect indirect în construcție comparativă. Felul funcției în construcție comparativă se recunoaște după funcția primului termen (*de sentiment*), cel care se compară, iar cel de-al doilea termen (*de rațiune*) îl repetă funcțional. Trăsătura *în construcție comparativă* este dată de prezența relatemelor de comparație – conectivele: *ca, decât, cât.*

(A) La nivelul sintagmicii comparative, după termenul regent, deosebim următoarele funcții sintactice comparative:

a. C.c. mod comparativ (regent = un verb, adjectiv sau adverb): *Recită* ***ca un artist****. E bună* ***ca pâinea*** *caldă; Se descurcă mai bine* ***decât tine****.*

b. Np comparativ (regent = un substantiv sau substitut, cu funcție de subiect, subordonare realizată în prezența unui auxiliar predicativ): *Ea este* ***ca o artistă.*** *Dragostea lui pare* ***aidoma unui vis****.* Numele predicativ comparativ, prin suprimarea auxiliarului predicativ, devine un *atribut substantival (pronominal) prepozițional* în Ac_3: *o fată* ***ca o artistă****, dragostea [lui]* ***aidoma unui vis*** etc. Sau construcții după modelul: *Eram mai mult morți* ***decât vii****.* (N_2) *Casa era mai mult palat* ***decât arhitectură****.* (N_1)

c. Atribut comparativ: *Doctorița era o femeie mai degrabă tânără* ***decât frumoasă*** (N_2).

d. adjunct verbal conotativ comparativ [Eps comparativ]: *Preferă cafeaua mai mult dulce* ***decât amară****.* (Ac_2) *Te credeam mai mult student* ***decât profesor.*** (Ac_1) *Mai bine i-ai fi zis profesor* ***decât actor****.* (N_1 prodatival)

e. Cd comparativ: *Mai bine bea apă* ***decât vin****.* L-a tratat ***ca pe un oaspete*** de seamă. Te iubește ***ca pe copilul*** *lui. L-au catalogat* ***ca pe un ratat****.* (toate: Ac_1)

f. Ci comparativ: *Mi-a dat și mie* ***cât ție****.* (D_1) *Se ferește de tine* ***ca de dracul****.* Accidental, funcția comparată poate lipsi: *Se teme* ***ca de bombe****.* (ultimele două: Ac_3)

g. C agent comparativ: *Cartea e solicitată mai mult de profesori* ***decât de elevi.*** *A fost bătut* ***ca de poliție****.* (Ac_3)

h. C.c. timp comparativ: *Lucrează mai bine noaptea* ***decât ziua****.* (*ziua,* prin conversiune = adverb de timp)

i. C.c. loc comparativ: *Îi place mai mult la țară* ***decât la oraș****.* (Ac_3) *Se simte mai bine aici* ***decât acolo****.* (Ac_3)

j. C.c. cauză comparativ: *Mai repede se moare de sete* ***decât de foame****. A venit din obligație* ***decât din plăcere****.* (Ac_3)

k. C.c. scop comparativ: *M-aș duce mai degrabă după pâine* ***decât după băutură.*** (Ac_3)

l. C.c. condițional comparativ: *Te anunț mai degrabă în caz de reușită* ***decât în caz de eșec.*** (Ac_3)

BDD-A20602 © 2009 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 11:06:40 UTC)

m. C.c. sociativ comparativ: *Se plimbă mai mult cu câinele* ***decât cu copiii.*** (Ac_3)

n. C.c. instrumental comparativ: *Călătorește mai mult cu trenul* ***decât cu avionul.*** (Ac_3)

o. Complement circumstanțial consecutiv (+/- modalitate) în defavoarea complementului circumstanțial de mod consecutiv, o semantică inadecvată: *modalitatea* nu are niciun punct comun cu *consecuția*. În exemplul: *Învăța* ***(ca) de minune*** (subst., Ac_3) *vs.* ***(ca) de neîntrecut*** (morfem + supin) există dihotomia: cantitativ vs. calitativ, la care se raportează termenii: *minune*, respectiv, *de neîntrecut*, activitate semantică dublată de urmarea acestui fapt: *...încât te minunezi / încât nu-l întrece nimeni*, adică de un sens consecutiv.

(B) Sintagmica exceptivă (sau restrictivă) conține doar o semantică „exceptivă" exprimată la nivelul corelației modalizatoare de restricție: „nu... decât". Excepția se exprimă la nivelul sensului acestei sintagme corelative... de fapt, este o sintagmă limitativă, restrictivă sau exceptivă. Iar construcția cu prepoziție – modalizator are o singură funcție sintactică.

a. Subiect: *Nu-i place* ***decât apa****. Nu vin* ***decât eu****.* (N_1) *În străfundul fiecărui lucru nu există / până la urmă* ***decât un cuvânt*** [...] (Nichita Stănescu) (N_1)

b. Np: *Nu-i* ***decât un*** *biet* ***artist****.* (N_1) *Nu-i* ***decât frumoasă****.* (N_2)

Nu-i ***decât al*** *ei.* (pron. semiind., N_1) *Nu-i decât al nostru.* (pron. semiind., N_1)

c. Cd: *Nu-l amenință* ***decât pe el.*** (Ac_1) *Nu-și amenința* ***decât fiica****.* (Ac_1) *Iubito, tu, / viața mea despre care / nu pot striga /* ***decât lucruri*** *ale trecutului* [...] (Nichita Stănescu)

e. Ci: *Nu-i da* ***decât lui****.* (D_1) *Nu se gândește* ***decât la ai*** *lui.* (Ac_3) *Nu se gândi* ***decât la al*** *nostru.*(Ac_3) *Nu se gândește* ***decât la el****.* (Ac_3)

f. Adjunct verbal conotativ (Eps): *Nu le ziceam* ***decât gaițe****.* (Ac_1prodatival) *Nu-l știe* ***decât profesor****.* (Ac_1prodatival) *Nu-l vroia* ***decât atent****.* (Ac_2) *Nu a venit* ***decât singur****.* (N_2)

g. adjunct verbal conotativ (Eps): *Nu a venit* ***decât ca prieten****.* (Ac_3)

h. C.c. loc: *Cuvintele / nu au loc* ***decât în centrul lucrurilor.*** (G_3) (Nichita Stănescu)

i. C.c. sociativ: *Nu merge* ***decât cu el.*** (Ac_3)

j. C.c. de relație: *Nu dădea alte informații* ***decât despre gazetă****.* (Ac_3)

• sintagmică frazală → SB în construcție exceptivă: *Ce poate fi mai minunat* ***decât să fii iubit?***

(C) Sintagmică temporală

a. C.c.c. timp: *Se știau* ***de copii****. Se știau* ***de mici****. Se văd* ***de sărbători****.* (toate: subst., Ac_3)

Notă. Sintagmica relativă. Construcțiile aflate în acest plan sintagmic sunt tautologii de tipul: ***De frumoasă****, e frumoasă* (N_2) / *artistă* (N_1), în care secvența evidențiată activează sensul + *relație*, deci referitor la *calități, virtuți (frumusețe,* respectiv *actorie),* sintactic, corespunzându-i funcția de Np relaționat.

BDD-A20602 © 2009 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 11:06:40 UTC)

4. CONCLUZII

• Inventar relateme (unitate între sens și expresie): relateme propriu-zise și gramateme

• Sintagmica joncțională – structură: prepoziția → jonctiv, modalizator, conectiv; flectiv

• Analiza morfosintactică a construcțiilor cu prepoziție→ o funcție sintactică;

• Sintagma: unitate semantico-sintactică și, respectiv, morfologică între doi termeni și relația dintre ei (relație care exprimă atât sensul textual, cât și structura morfematică, adică expresia sintagmei)

• Prepoziția în calitate de jonctiv ce precedă GN (prep. + GV / G Adj. / G Adv. → descriptiv nominal: sens noțional) GN relațional + semantică a circumstanței

• Rediscutarea GN în caz relațional situat în construcții circumstanțiale →

– o funcție sintactică în construcție temporală și circumstanțial-exceptivă;

– o funcție sintactică în context semantic comparativ.

NOTE

[1] Gabriela Pană-Dindelegan, Valeria Guțu Romalo, Mihaela Gheorghe ș.a.

[2] D. D. Drașoveanu, G. G. Neamțu, G. Gruiță ș.a.

[3] Ecaterina Teodorescu, C. Dimitriu, D. Irimia, P. Zugun ș.a.

[4] „Sintaxa este partea structurii gramaticale care cuprinde regulile privitoare la îmbinarea cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în fraze. Unitățile sintaxei – care pot constitui comunicări de sine stătătoare – sunt propoziția și fraza. Uneori se folosește termenul enunț ca termen supraordonat și nedistinct pentru propoziție și pentru frază" (GA, 7). **Sintaxa** este ramura gramaticii care studiază enunțurile din punctul de vedere al raporturilor ce se stabilesc între cuvinte și propoziții; este știința raporturilor dintre cuvinte și propoziții – de aceea se vorbește de **sintaxa propoziției** și de **sintaxa frazei**. Prin enunț se înțelege comunicarea lingvistică de sine stătătoare care, pentru a putea fi înțeleasă, nu are nevoie de completări. „Unitatea de bază a sintaxei este propoziția, cea mai mică unitate a sintaxei care poate apărea de sine stătătoare și care comunică o judecată logică sau o idee cu caracter afectiv sau volițional" [*GA*, 1966, 7].

[5] Pentru evitarea unei posibile erori terminologice, conceptul *cuvânt* primește următoarele unități fundamentale: *morfemul* (unitate minimală dotată cu sens, de obicei obiect al morfologiei) și *sintagma* (orice combinație de morfeme), obiect al sintagmaticii sau al sintaxei [Guțu Romalo, 1973, 5].

[6] → Clasificarea lui L. Bloomfield, generată de criteriul distribuțional, prezintă relații de tip: *coordonativ, subordonativ* și *exocentric,* argumentând prin distribuția relațională: similară vs. diferită;

→ *tipurile de dependență* existente între termenii oricărei relații sintactice, impuse de L. Hjelmslev [1967]: *determinare* (dependență unilaterală obligatorie), *interdependență* (dependență bilaterală obligatorie), respectiv, *constelație* (dependență facultativă);

→ distincția riguroasă între „sintagmă" și „îmbinare de cuvinte" făcută de unii lingviști sovietici: sintagma este, în opinia lor, o *noțiune* mai mult *semantică* (și mai puțin sintactică);

→ opțiunea lingvisticii americane descriptive pentru interpretarea relațiilor sintactice din interiorul propoziției ca *îmbinări de constituenți*.

BDD-A20602 © 2009 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 11:06:40 UTC)

→ *Gramatica Academiei* propune definiția: „Cea mai mică unitate sintactică în interiorul căreia se poate stabili un raport sintactic este *îmbinarea de cuvinte*, constituită din cel puțin două cuvinte cu sens lexical deplin. Nu poate apărea de sine stătătoare, este lipsită de predicație și nu poate constitui o unitate de comunicare decât prin încadrarea ei într-o propoziție" Mioara Avram [2001, 403] reia parțial definiția dată de *Gramatica Academiei* [1966, 7], și anume: îmbinarea (grupul) de cuvinte, deci sintagma, este un constituent al propoziției alcătuit din cel puțin două cuvinte cu sens lexical deplin și reprezentând cea mai mică unitate sintactică în interiorul căreia se poate stabili un raport sintactic.

Definiția dată sintagmei cunoaște variantele:

• sintagma impune situațiile de *silabă* (cea mai mică sintagmă) și *cuvânt* (sintagmă minimală în care termenii sintagmei sunt morfemele);

• în limbă, totul se reduce la *sintagme* și *termeni de sintagmă.*

→ Subordonând sintaxa *sintagmaticii*, Ferdinand de Saussure [1998] caracterizează sintagma ca o *reuniune de două sau mai multe unități lingvistice consecutive*. Așadar, noțiunea de sintagmă este aplicată nu numai cuvintelor, ci și grupurilor de cuvinte.

→ Din opiniile lingviștilor români, pentru definirea sintagmei reținem aspectele:

• grup de două părți de propoziție în raport de subordonare [Stati, 1972];

• două sau mai multe cuvinte, cu sens unitar, aflate într-un raport de subordonare [Bulgăr, 1995];

• grup de două cuvinte sintactice dintr-o propoziție, legate între ele semantic și gramatical, în cadrul unui raport de subordonare [Constantinescu-Dobridor, 1997] care dau aceeași imagine, adică un grup subordonativ constituit pe „fundament semantic".

[7] Descrierea relațiilor la nivelul sintagmicii urmează îndeaproape studiul *Sens relațional – categoria centrală a sintagmicii,* de D. D. Drașoveanu [1997, 21-35].

[8] Sintagma cuprinde în sfera ei grupuri de cuvinte, frecvent două, relaționate jonctiv, expresii și locuțiuni, termeni frazeologici sau conectiv prin conjuncții (relația de coordonare și cea de subordonare).

[9] În morfologie, sensul noțional aparține substantivului, singura clasă lexico-gramaticală care definește, iar prin celălalt sens nerelațional, sens-notă, se caracterizează următoarele clase lexico-gramaticale: adjectivul prin sens „calificativ" sau „caracterizant"; verbul prin sens „procesual"; adverbul prin sens „circumstanțial" [apud Drașoveanu, 1997, 25].

[10] Studiul semnat de D. D. Drașoveanu, citat mai-sus, argumentează eficient accepția termenului de morfem la nivelul structurii morfologice a limbii române [1997, 23-34].

[11] Luminița Chiorean, *Sintagmica joncțională. Adnotări la prepoziție*, comunicare prezentată în cadrul Conferințe Internaționale IETM2, Târgu-Mureș, 2007.

[12] Termenul a fost impus de D. D. Drașoveanu, prin derivare de la *relație* > *relatem*, căruia, în planul expresiei, îi corespunde *gramatem*, termen propus de Paula Diaconescu [*SCL*, 1962, 530], care cuprinde doar morfemele (nu și conectivele).

[13] Se mai numesc și *adverbe particule, semiadverbe, auxiliare semantice, adverbe-satelit* etc.

[14] Luminița Chiorean, „Studia", 3, 2004, 46-62: inventar al modalizatorilor adverbiali.

[15] D. Irimia [1997, 312] folosește termenii „elemente de relație" sau „instrumente gramaticale" alături de articol (morfemul determinării).

[16] Nu acceptăm structura „cu tot" ca fiind echivalentul morfologic al locuțiunii prepoziționale variabile [cf. Irimia, *op. cit.*: 314], ci e o sintagmă de tipul: prep. cu regim cazual$_3$ + adj. nehotărât (ex.: *Cu tot efortul / toate eforturile* ... = un Ccv / subst., Ac$_3$ + A adj. / Ac$_2$).

[17] Forma de feminin / masculin al morfemului enclitic depinde de genul nominalului din construcție; de ex: *cu excepția (-a); în spatele (-le)* etc. Ca semnificant, morfemul enclitic din sintagma prepozițională respectă acordul în gen cu nominalul prezent.

BDD-A20602 © 2009 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 11:06:40 UTC)

[18] Nu există Gprep. (GALR, II, 2005). Conform „înțelesului categorial" (cf. Coșeriu, 2000), nu există decât patru tipare structurante: substantivitate, verbalitate, adjectivitate și adverbialitate. Prin urmare, cuvintele relaționează doar la nivelul acestor tipare morfologice corespunzătoare grupurilor sintactice: GN, GV, GAdj., GAdv.

[19] D. D. Drașoveanu [104].

[20] În cadrul sintaxei moderne, se disting două direcții: una analitică și alta generativă.

[21] Irimia, *op. cit.*, 314-316.

[22] Tipuri de relații:

(a) *Coordonarea vs subordonarea*.

(b) Prin *recțiune*, regentul cere de la subordonat respectarea unor anumite categorii gramaticale pe care el însuși nu le are. De exemplu: prepoziția cere substantivului sau pronumelui să stea în cazurile acuzativ, genitiv sau dativ (*despre colege, contra dușmanilor, grație părinților*).

Prin *acord*, regentul cere de la subordonat respectarea unor anumite categorii gramaticale pe care el însuși le are. De exemplu: substantivul cere adjectivului – atribut să aibă același gen, număr și caz ca el (*omul bun, fetelor frumoase*).

(c) Prin *aderență*, termenul regent cere numai apropierea subordonatului, fără respectarea vreunei categorii gramaticale. De exemplu: substantivul, adjectivul și verbul cer adverbelor sau interjecțiilor, cu funcție de atribute sau de complemente, numai alăturarea lor, nu și categorii gramaticale (*mersul înainte, superior numericește, cântă bine, halal prietenie!*).

BIBLIOGRAFIE

1. Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, ediția a III-a, Editura Humanitas, București, 2001.

2. Gheorghe Bulgăr, *Limba română. Fonetică, lexic, morfologie, sintaxă, stilistică*, Editura Vox, București, 1995.

3. Luminița Chiorean, *Descriere textuală a pronumelui semiindependent. Secvența al (a, ai, ale)*, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica*, nr. 3, p. 23-31, 2002, Alba Iulia.

4. Luminița Chiorean, *Analiza gramaticală a construcțiilor circumstanțiale*, în *Studia Universitatis „Petru Marior". Philologia*, nr. 3, p. 46-62, 2004, Târgu-Mureș.

5. Ion Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Garamond, București, 1994.

6. D. D. Drașoveanu, *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1997.

7. G. Gruiță, *Acordul în limba română*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.

8. Valeria Guțu Romalo, *Gramatica limbii române*, EDP, București, 1973.

9. Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 1997.

10. G. G. Neamțu, *Teoria și practica analizei gramaticale. Distincții și... distincții*, Editura Excelsior, Cluj, 1999.

11. Gabriela Pană-Dindelegan, *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974.

12. Ferdinand de Saussure, *Curs de lingvistică generală*, Editura Polirom, Iași, 1998.

13. Sorin Stati, *Elemente de analiză sintactică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972.

14. *** *Sinteze de limba română,* ediția a III-a, coordonator Thedor Hristea, Albatros, București, 1984.

15. *** *Gramatica limbii române. Cuvântul; Enunțul* [GALR], Editura Academiei, București, 2005.

BDD-A20602 © 2009 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 11:06:40 UTC)